

МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ КРАЇН ДАЛЕКОГО СХОДУ

УДК 811.521'06'282:82-31Мацумото Сейчьо.08

МІСЦЕ ДІАЛЕКТІВ УМПАКУ ТА ТОХОКУ В ДЕТЕКТИВНОМУ РОМАНІ МАЦУМОТО СЕЙЧЬО «ПІЩАНИЙ ПОСУД»

Ірина БАТЮК

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
кафедра сходознавства ім. проф. Я. Дашкевича,
вул. Університетська, 1, ауд. 239, Львів, Україна, 79000,
e-mail: batyusya10@yahoo.com*

Розглянуто діалектні особливості роману Мацумото Сейчьо «Піщаний посуд». Використання діалектизмів у якості регіональних індикаторів є важливою складовою авторського стилю письменника, яке часто слугує ключем до розкриття злочинів у романах.

Ключові слова: діалект Тохоку, діалект Зузу, діалект Умпаку, функції діалекту.

Японська література багата творами, у яких вживається діалект. Серед них можна згадати детективи Мацумото Сейчьо. Дослідник Гері Хауслейден зазначав, що деяким його романам, а саме «Крапки та лінії» (『点と線』 «*Ten to sen*») та «Піщаний посуд» (『砂の器』 «*Suna no utsuwa*»), властива тема діалектів як індикаторів культурного районування [1, с. 130]. У «Піщаному посуді» йдеться про вбивство чоловіка, понівечене до невпізнання тіло якого знайшли біля залізничної колії. За справу береться інспектор Іманіші, який після розмови зі свідками з бару, де побував потерпілий, дізнається, що жертва спілкувалася діалектом Тохоку, і що у її розмові з можливим підозрюваним прозвучало слово Камеда. Як відомо, до діалекту Тохоку 東北方言 *Touhoku-hougen* належать діалекти шести префектур: Аоморі, Акіта, Івате, Міягі, Ямагата, Фукусіма. Його ще називають ずうずう弁 *Zuuzuu-ben* («діалект Зузу»). Іманіші їде у місто Камеда префектури Акіта, щоб знайти слід, але безуспішно. У багатьох детективних романах існує ланцюжок хибних доказів, які дещо сповільнюють розкриття справи. Мацумото Сейчьо також застосував цей принцип у романі, використавши діалект Тохоку. Наприклад, у третьому розділі він використав вказівку на тохоський акцент учасника групи «Нуво» Секігави, наче намагався наштовхнути на можливу причетність його до вбивства. Про це свідчить промовистий діалог таксиста з ним. Водій

запитав Секігаву, чи той часом не з району Тохоку, що доволі шокувало останнього і він поцікавився, як той дізнався про це. На що таксист відповів: 「それは誂^{なま}りでわかりますよ。いくら長く東京にいらしても、土地の者のカンでわかります。ぼくも山形の北の方ですてね、旦那の言葉を聞いていて察したのですが、そのアクセントは秋田の方ですな。どうです、違いますか？」

「どうだな、まあ、その辺のところだ。」 [9, c. 172]

«Sore wa namari de wakarimasu yo. Ikura nagaku Toukyou ni irashite mo, tochi no mono no kan de wakarimasu. Boku mo Yamagata no kita no hou deshite ne, danna no kotoba wo kiite ite sasshita no desu ga, sono akusento wa Akita no hou desu na. Dou desu, chigaimasu ka?»

«Dou da na, maa, sono hen no tokoro da».

«Я зрозумів це з вашого акценту. Хоч як би довго не жили у Токію, з цього можна припустити, що ви не звідси. Я родом з півночі Ямагата, тому, почувши, пане, ваш акцент, здогадався, що ви десь з Акіта. Ну то як, я не помилився?»

«Зовсім ні, я з тих країв» [Переклад наш].

Однак далі за текстом стає зрозуміло, що це був просто трюк автора. У п'ятій частині у поліцейський відділок приходить прийомний син жертви, який засвідчує, що батько, Мікі Кен'ічі, не походив з району Тохоку, а з префектури Окаяма району Чюоку, що створило дилему для детектива Іманіші, оскільки його розслідування будувалося якраз на тому, що жертва спілкувалася тохокським діалектом. Аби знайти хоч якийсь зв'язок між цими фактами, детектив розпочинає пошук спеціальної літератури. Цьому присвячено шостий розділ, який називається 「方言の分布」 “Hougen no bunpu” «Поширення діалектів». У ньому Іманіші спочатку ознайомлюється з інформацією з енциклопедії про японські діалекти, але це мало що дає, тому він звертається по допомогу в Національний науково-дослідний інститут мови, щоби дізнатися, чи вживається діалект Тохоку на інших територіях, окрім району його звичайного побутування. Працівник інституту Кувахара підбирає декілька книг, які дещо прояснюють справу. В одній із них є цікава інформація про діалекти району Чюоку: 「この方言を更に二区に分ける。一は出雲・隠岐と伯耆と三国の方言で、これを雲拍方言と名づけ、その他の地方に行われる方言を、かりに中国本部方言と名づけたい。……出雲の音韻が東北方言のものに類似していることは古来有名である。たとえば「ハ」行唇音の存在すること、「イエ」「シス」「チツ」の音の曖昧なること、「クウ」音の存在すること、「シェ」音の優勢なることなどを数えることができる。ために学者間には、この両地方の音韻現象の類似を説明せんとして種々な仮説も主張されている。たとえば日本海沿岸一帯がもと同一な音韻状態を保持していたところに、京都の方言が進出して、これを中断したと見るごときもその一説である……」 [9,

с. 307] «*Kono hougen wo sara ni niku ni wakeru. Hitotsu wa Izumo, Oki to Houki to sangoku no hougen de, kore wo Umpaku hougen to nazuke, sono hoka no chihou ni okonawareru hougen wo, kari ni chuugokubu hougen to nazuketai...* Izumo no on'in ga Touhoku hougen no mono ni ruiji shite iru koto wa korai yuumei de aru. Tatoeba "ha"gyou shin'on no sonzai suru koto, "ie" "shisu" "chitsu" no oto no aimai naru koto, "kwo" oto no sonzai suru koto, "she" oto no yuusei naru koto nado wo kazoeru koto ga dekiru. Tame ni gakushakan ni wa, kono ryouchihou no on'in genshou no ruiji wo setsumei sen to shite shuju na kasetu mo shuchou sarete iru. Tatoeba Nihonkai engan ittai ga moto douitsu na on'in joutai wo hoji shite ita tokoro ni, Kyouto no hougen ga shinshutsu shite, kore wo chuudan shita to miru gotoki mo sono issetsu de aru...» «Цей діалект має два різновиди. Перший поширений у трьох провінціях – Ідзумо, Окі та Хокі, і його ще називають діалектом Умпаку, та другий, що вживається на інших територіях – центральний діалект Чююку [...] Здавна відомо, що фонемі діалекту Умпаку дуже схожі на ті, що у Тохоку. Наприклад, можна перелічити існування лабіальних фонем ряду "ха", нема розрізнення "і - е", "ші - су", "чі - цу", наявність звука "кв", переважання "ше". Через таку схожість фонемних явищ було висунуто чимало теорій. Наприклад, згідно однієї з них уся територія узбережжя Японського моря мала однаковий фонемний склад, але з поширенням кіотського діалекту стався лінгвістичний поділ...» [Переклад наш]. Якщо взяти до уваги сучасний територіальний поділ Японії, то діалект Умпаку охоплює східну частину префектури Шімане, острови Окі, а також захід префектури Тотторі [6]. Відповідно до його складу входять три діалекти: Ідзумо (схід префектури Шімане), Окі (острови Окі префектури Шімане) та Хокі (захід префектури Тотторі) [7].

Далі за текстом Кувахара показав книгу 『出雲国奥地における方言の研究』 «*Izumonokuni okuchi ni okeru hougen no kenkyuu*» «Дослідження діалекту у віддалених районах провінції Ідзумо» (на жаль, нам не вдалося знайти відомостей існування цього джерела), де зазначалося таке: 「出雲は越後並びに東北地方と同じように、ズーズー弁が使われている。」 [9, с. 308] «*Izumo wa Echigo narabi ni Touhoku chihou to onaji you ni, zuuzuu-ben ga tsukawarete iru*» «В Ідзумо та Ечіго, як і в районі Тохоку, побутує діалект Зу-зу» [Переклад наш]. Префектура, у якій жила жертва, розташована якраз біля колишньої провінції Ідзумо. Пізніше з'ясувалося, що Мікі протягом 10 років служив там поліцейським, і серед місць його служби була підстанція у 亀嵩 *Kamedake* місті Камедаке (у книзі детектив прочитує назву як «Камедака»). Звичайно, здавалося дивним, чому свідчення стосувалися Камеда, а не Камедаке, але після проведеного дослідження в інституті з'ясувалося, що ще однією особливістю діалекту Ідзумо було ковтання закінчень слів.

У книзі є епізод, коли детектив їде дизельним поїздом до станції Ніта, де також колись служив Кен'ічі, і прислухається до розмов місцевих жителів та на свій подив не помічає нічого схожого на тохоський діалект, а лише підняття інтонації у кінці висловлювань. Після прибуття, Іманіші запитує, поміж іншим, у начальника станції, чому в мовленні останнього не відчутно ніяких діалектних рис. На що той посміхаючись відповідає, що навмисне не використовує діалект, і також додає, що молодь також уникає його у спілкуванні. Коли Іманіші цікавиться причиною цього, начальник станції відповідає таке:

「この地方の人は、自分の田舎訛りに気はずかしさを持っているのです。ですから、;他所の人と話すときはできるだけ標準語に近い言葉で話していますし、あのディーゼルカーで宍道に出るときも、町の近くになると、田舎言葉を話さないようにしています。まあ、それだけ劣等感を持っているんでしょう。……なにしろ、この辺の言葉をそのまま話すと、ひどいズーズー弁なんです。今では、よほどの山奥か年寄りでない、そんな言葉は使っていないようです」 [9, c. 333–334] «*Kono chihou no hito wa, jibun no inaka namari ni kihazukashisa wo motte iru no desu. Desu kara, yoso no hito to hanasu toki wa dekiru dake hyoujungo ni chikai kotoba de hanashite imasu shi, ano diizerukaa de Shinji ni deru toki mo, machi no chikaku ni naru to, inaka kotoba wo hanasanai you ni shite imasu. Maa, sore dake rettoukan wo motte iru n deshous... Nani shiro, kono hen no kotoba wo sono mama hanasu to, hidoi zuuzuu ben nan desu. Ima de wa, yohodo no yamaoku ka toshiyori de nai to, sonna kotoba wa tsukatte inai you desu*» «Люди цього регіону соромляться свого сільського акценту, тому з чужинцями, скільки змоги, спілкуються літературною мовою. Коли місцеві оцим дизельним поїздом їдуть у Шінджі, то з наближенням до міста також уникають діалекту в спілкуванні. Мабуть, усе це через відчуття меншовартості [...] Якщо по-нашому заговорити, то вухо різатиме жакливий діалект Зузу. Зараз ним говорять хіба ті, хто мешкає далеко в горах або люди похилого віку» [Переклад наш]. Окрім того, начальник станції запропонував познайомитися Іманіші з Кіріхара Коджуро, майстром з виготовлення високоякісних рахівниць, який був колись добре знайомий з жертвою. Ще також начальник зазначив: «……桐原さんも年寄りですから、われわれよりは訛りがひどいようです。けれど、あなたがいらしても田舎弁まるだしということはないでしょう」 [9, c. 334] «*Kirihara san mo toshiyori desu kara, wareware yori wa namari ga hidoi you desu. Keredo, anata ga irashite mo inaka ben marudashi to iu koto wa nai deshous*» «Пан Кіріхара також є людиною в літах, тому його сільський акцент виразніший, ніж наш, але при зустрічі з тобою, мабуть, він утримається від діалекту» [Переклад наш]. Однак, коли відбулося знайомство Іманіші з Кіріхарою, останній не соромився спілкуватися діалектом, і детектив помітив таку особливість його мови: 東北弁とは調子が違うが、ズーズー弁に似ていることに変わりはない [9, c. 337]. *Touhokuben to wa choushi ga chigau ga, zuuzuuben ni nite iru koto ni kawari wa nai.* «Інтонація не така, як у діалекті Тохоку, але незаперечною є схожість з діалектом Зузу» [Переклад наш]. Наприклад, про це може свідчити відповідь на гарний відгук Іманіші: 「こらあ-ほめてもらあやなもんであアませんが」 [9, c. 336] «*Koraaa homete moraaya na mon de aamasen*» «Це не заслугує такої похвали» [Переклад наш]. *こらあ kora* літературною буде *これは kore wa* і вживається не тільки в діалекті Ідзумо, але й на території префектури Тотторі [5]. *やな ya na* має відповідник у літературній мові *ような you na* «такий, подібний» [3]. *あアません aamasen* є заперечною формою дієслова *ある aru* «бути» у *ます masu* – формі, тобто *あアます aamasu* [2]. Діалектні риси можна простежити у такій цитаті: 「そげな、げねしね！」 [9, c. 337] «*Sogena, geneshi ne!*» «Таке нещастя!» Діалектне *sogena* має літературний відповідник *そんな sonna* «такий» [2]. Та ж лексема, тільки з подовженням *そげーな sogeena* побутує і на сході префектури Тотторі [8, c. 256]. Слово *げね gene* має значення «недобрий, нещасний» [10]. А *げねし geneshi* загалом може походити від архаїзму 験無し *gennashi* «марний, даремний» [4].

Ще у мові Кіріхари віднаходимо діалектизм *まだ* *manda* [9, с. 337, 338], який вживається у префектурі Тотторі і має літературний відповідник *まだ* *mada* «ще, поки» [5]. Наявним є гонорифік *なはる* *naharu* (*なさる* *nasaru* літературної мови), який додається після дієслова. Ареал його побутування охоплює ту ж територію [9, с. 338]. У пізній період Едо він уживався в мові, якою послуговувалися у кварталах червоних ліхтарів [6].

Варто також розглянути ще декілька особливостей мови цього героя. Як уже зазначалося раніше, в діалекті Умпаку на фонетичному рівні відсутнє виразне розрізнення фонем «і» та «е». У репліці Кіріхари *いゝゝ* *ii* «хороший, добрий» передано як *ええ* *ee* [9, с. 337]. Звісно, можна провести аналогію з кансайським наріччям, де згадана лексема також побутує, але подібне фонетичне явище трапляється іще в декількох місцях у романі. Наприклад, Мацумото Сейчю використав *ふる* *furu* «добрий», додавши до слова *今* *ima* «зараз, тепер» літературної мови прочитання *えま* *ema* [9, с. 338]. Цей спосіб

автор застосував і для передачі нечіткого розрізнення «чі» та «цу». Над просторічним словом *奴* *yatsu* «хлопець» додав прочитання *やち* *yachi* [9, с. 338].

Отже, на прикладі роману Мацумото Сейчю «Піщаний посуд» встановлено, що використання діалектних елементів у творі є вагомою складовою авторського стилю письменника. В романі письменник використав вказівку на діалект Тохоку у тексті, яким начебто спілкувалася жертва злочину, щоб побудувати ланцюжок хибних доказів, сповільнити розкриття справи і заодно заплутати читача. А згодом з'ясувалося, що жертва не походила з району Тохоку. Вона була родом з Чюгоку, а у спілкуванні використовувала діалект Зузу, спільні риси якого віднаходимо на обох територіях. Одержані результати можуть бути підґрунтям для подальших досліджень на цю тему.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. *Hausladen G. J. Places for Dead Bodies* [Electronic resource] / G. J. Hausladen. – Austin : University of Texas Press, 2000. – 212 p. – Access mode : <https://books.google.com.ua/books>
2. 出雲の方言 [Electronic resource]. – Access mode : http://www1.ttcn.ne.jp/~kitasanbe/a_sub_hougen_izumo.html
3. 奥野栄. 雲弁の泉 [Electronic resource] / 奥野栄. – Access mode : http://www7a.biglobe.ne.jp/~izumobenn/izumo/jisho/i_ya_1.htm
4. 学研全訳古語辞典 [Electronic resource]. – Access mode : <http://kobun.weblio.jp/content/%E9%A8%93%E7%84%A1%E3%81%97>
5. ごんべの鳥取弁辞書 [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.mahoroba.ne.jp/~gonbe007/hogen.html>
6. 三省堂 大辞林 [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.weblio.jp/cat/dictionary/ssdj>
7. 大山百科辞典 鳥取県の方言 [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.daisen.gr.jp/rekishikan/jiten/>
8. 都道府県別・全国方言辞典CD付き / [編者：佐藤亮一]. – 東京：三省堂、2009. – 頁480.

9. 松本清張. 砂の器. 上巻 / 松本清張. – 東京 : 新潮文庫, 2011. – 頁462.
10. 岩手県奥州市の方言 [Electronic resource]. – Access mode : <http://blog.goo.ne.jp/q7yachan/e/bfca86b75bc0555c333ea2d79d325cf9>

*Стаття: надійшла до редакції 31.03.2017
прийнята до друку 15.05.2017*

**THE POSITION OF UMPAKU AND TOHOKU DIALECTS
IN DETECTIVE NOVEL “VESSEL OF SAND”
WRITTEN BY MATSUMOTO SEICHO**

Iryna BATIUK

*Ivan Franko National University of Lviv,
Professor Yaroslav Dashkevych Department of Oriental Studies,
1, Universytetska St., room 239, Lviv, Ukraine, 79000,
e-mail: batyusya10@yahoo.com*

This article deals with the dialectal features of the novel “Vessel of Sand” written by Matsumoto Seicho. The usage of dialecticisms as indicators of particular region is an important component of the writer’s style. It serves as the key to disclosure of crimes in novels.

In this novel detective Imanishi investigates the crime having only two clues – the word “kameda” and the evidence that victim spoke Tohoku dialect. Imanishi visits Kamedake town (Akita Prefecture), but after that he understands that the region of dialect is Kamedake (Shimane Prefecture). According to his research at National Institute for Japanese Language local inhabitants of this area swallow the ends of words. They speak Izumo dialect, which belongs to Umpaku dialect and has many similarities in pronunciation with Tohoku dialect. It is thus also called Zuzu dialect.

Keywords: Tohoku dialect, Zuzu dialect, Umpaku dialect, dialect functions.